Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Doprinos akademika Mirka Pejanovića razvoju politologije (povodom 80. godišnjice života i 40 godina naučnoistraživačkog rada): Jubilej

Cvitković, Ivan

2025

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/handle/123456789/849

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/

DOI: 10.5644/PI2025.221.15

KONTINUITET DRŽAVNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE U DEMOKRATSKOJ PERSPEKTIVI

Najil Kurtić
umirovljeni profesor
Univerzitet u Tuzli
najilkurtic@gmail.com

Apstrakt: Analizom četiri najutjecajnije knjige Mirka Pejanovića uočen je tematsko-problemski kontinuitet njegovih naučnih opservacija koji se kreće u rasponu dva velika istraživačka područja – prvo je državnost Bosne i Hercegovine, a drugo razvoj i funkcioniranje lokalne samouprave u Bosni i Hercegovini. U dugom vremenskom rasponu i iz različitih perspektiva (historijske, političke, sociološke, ustavnopravne, kulturološke) Pejanović naučno dokazuje kontinuitet i održivost Bosne i Hercegovine, a dugoročnu perspektivu države Bosne i Hercegovine vidi u njenoj potpunoj i sveobuhvatnoj demokratskoj tranziciji, koja će svoj izraz i svoju funkcionalnu privlačnost građanima manifestirati i dokazati prvenstveno kroz lokalnu samoupravu i sposobnost rješavanja njihovih egzistencijalnih problema.

Ključne riječi: Pejanović, državnost Bosne i Hercegovine, lokalna samouprava, volja naroda, demokratska tranzicija, Evropska unija, ZAVNOBiH

Uvod

Dvije velike teme okupiraju akademika Mirka Pejanovića već skoro četiri decenije njegove naučne karijere – prva je državnost Bosne i Hercegovine, a druga razvoj i funkcioniranje lokalne samouprave u Bosni i Hercegovini. Mada se na prvi pogled čini da je riječ o dva dijametralno različita istraživačka područja, analiza Pejanovićevih knjiga i mnogobrojnih radova objavljenih u naučnim časopisima, pa i intervjua domaćim i stranim medijima, pokazuje da imaju zajedničko naučno i političko ishodište u posvećenosti demokratskom, građanskom modelu regulacije bosanskohercegovačkog društva. Pejanović dugoročnu perspektivu države Bosne i Hercegovine vidi u njenoj potpunoj i sveobuhvatnoj demokratskoj tranziciji, koja

će svoj izraz i svoju funkcionalnu privlačnost građanima manifestirati i dokazati prvenstveno kroz lokalnu samoupravu. U tom smislu (poimanja generičke povezanosti aktuelnog stanja i budućnosti Bosne i Hercegovine i demokratske tranzicije bosanskohercegovačkog društva) knjiga *Država Bosna i Hercegovina i demokratija* logičan je i očekivan ishod intenzivnog višedecenijskog Pejanovićevog naučnoistraživačkog rada (Pejanović, 2015). U ovoj knjizi Pejanović eksplicira glavne aspekte svoje tačke gledišta: 1) principijelni antifašizam, 2) bosanskohercegovački patriotizam i 3) liberalno-participativnu građansko-demokratsku orijentaciju zasnovanu na interesnom pluralizmu. Radi se o tematski kompleksnom, ali i konzistentnom pogledu na Bosnu i Hercegovinu, u kojem su neke, općepoznate historijske činjenice stavljene u novi kontekst i stvaralački reinterpretirane s dalekosežnim spoznajnim posljedicama. Nekim činjenicama koje, naizgled, imaju anegdotalni karakter (detaljima Titovog razgovora u Kladnju s Rodoljubom Čolakovićem i Avdom Humom) dat je mnogo veći značaj pri objašnjavanju dramatičnosti procesa donošenja prijelomnih odluka vezanih za budućnost Bosne i Hercegovine.

Naglasak na volji naroda

Za razliku od uobičajenih i rasprostranjenih stajališta, kako u naučnim tako i u laičkim krugovima, da je državnost Bosne i Hercegovine od samih početaka do danas uvijek ovisila o podršci geostrateških interesa velikih sila, Pejanović, elaborirajući kontinuitet državnosti BiH od Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a do danas, ekstrahira i naglašava volju naroda koji su živjeli na području Bosne i Hercegovine kao glavni faktor koji je u prelomnim momentima burne historije Balkana presuđivao o opstanku i budućnosti Bosne i Hercegovine. U nekim momentima ta volja je bila posredovana snažnim likovima – istinskim liderima koji su se svojim pravilnim izborima i ponašanjima u teškim situacijama legitimisali kao zastupnici naroda. Primjeri su Rodoljub Čolaković i Avdo Humo, koji su, legitimirajući se kao kredibilni predstavnici svih naroda u Bosni i Hercegovini u toku priprema za ZAVNOBiH, Bosnu i Hercegovinu definirali kao državnu zajednicu ravnopravnu ostalim federalnim jedinicama u Jugoslaviji koja je stvarana u narodnooslobodilačkoj antifašističkoj borbi.

U slučaju referenduma o nezavisnosti Bosne i Hercegovine 1992. godine, ta volja je izražena neposredno (velikim izlaskom na birališta i velikom podrškom) i bila je presudna za međunarodno priznanje Republike Bosne i Hercegovine. Treći put u novijoj historiji, ta volja je došla do izražaja u krugu konsolidiranog Predsjedništva Bosne i Hercegovine, nakon što su ga napustili velikosrpski proponenti. Platforma o radu Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine u ratnim uvjetima imala je ogroman odjek u međunarodnoj zajednici i odigrala presudnu ulogu u međunarodnoj definiciji rata u Bosni i Hercegovini, pa i podršci velikih sila očuvanju BiH.

Volja naroda (izražena posredno ili direktno) prethodila je svim slučajevima

međunarodnog (izvanjskog) zauzimanja za Bosnu i Hercegovinu i funkcionirala je kao nužan, a često i dovoljan uvjet. To je zaključak koji se može izvući iz elaboracije društveno-historijske osnove državnosti BiH u ovoj knjizi, a koji se više ili manje eksplicitno proteže i kroz ostala tri poglavlja u kojima Pejanović traga za efikasnim instrumentima otklanjanja aktuelnih zastoja u razvoju Bosne i Hercegovine, odnosno bosanskohercegovačkog društva. U tom traganju za općeprihvatljivim rješenjima, sve što ne uključuje tu historijsku volju naroda za Bosnom i Hercegovinom kao geopolitičkom formom organizacije vlastitog životnog prostora Pejanović smatra ideološkim i političkim nasiljem, koje je u konačnici bez perspektive.

Naučna racionalizacija euroatlantske orijentacije BiH

Centralni dio knjige *Država Bosna i Hercegovina i demokratija* Pejanović fokusira na traganje za strateškim i operativnim rješenjima krize koju povezuje s devijacijama u demokratskoj strukturi društva. Istinsku perspektivu, vođen načelom da svijet nije dovoljno samo opisivati i objašnjavati već da ga je potrebno i mijenjati, Pejanović vidi u članstvu u Evropskoj uniji i NATO savezu kao prostoru dokidanja historijskih silnica koje vode dezintegraciji države BiH na platformi radikalizacije hipertrofiranih etničkih interesa. Pri tome argumentirano zagovara stajalište da institucije Evropske unije moraju uvažiti specifičnost bosanskog slučaja i prepoznati vlastiti interes da pruže posebnu pomoć BiH pri preuzimanju Evropske pravne stečevine, ojačavajući građane i političke orijentacije s izraženim evropskim identitetskim samoodređenjem u kojem dominiraju socijalni i ekonomski elementi identiteta (sposobnost za rješavanje svakodnevnih životnih problema), odnosno interesni građanski pluralizam kao kontrapunkt etničkom pluralizmu.

U granicama ovako definiranog problemskog područja političke strukture bosanskohercegovačkog društva, Pejanović među prvima, ako ne i prvi, naučno konceptualizira pojavu da se glavni politički i parlamentarni sukobi odvijaju unutar vladajućih koalicija, a ne između pozicije i opozicije. Tu činjenicu prepoznaje kao kritičnu tačku funkcioniranja demokratskog sistema u Bosni i Hercegovini. Objašnjenje vidi u nametnutom narativu pluraliteta interesa različitih nacionalnih identiteta, politički i ideološki prezentiranih u opreci s državnopravnim i geopolitičkim kontinuitetom Bosne i Hercegovine. Rješenje vidi u dokidanju etničkog pluralizma kao glavnog principa demokratske reprezentacije koji se pokazao nemoćnim u pokretanju ekonomskog, socijalnog i kulturnog razvoja bosanskohercegovačkog društva. Utemeljenje za ovakav zaključak akademik Pejanović nalazi u empirijskim istraživanjima koja pokazuju da su skoro zanemarljivi sukobi u lokalnim demokratskim strukturama, gdje se dinamika političkih procesa i odnosa odvija oko svakodnevnih egzistencijalnih potreba građana. Autor zaključuje da stupanj razvijenosti demokratije u lokalnim zajednicama čini osnovu na kojoj bi se interesni građanski pluralizam trebao uspostaviti i razviti na višim nivoima državne strukture.

Mogućnosti liberalno-demokratskog raspleta bosanskohercegovačkog čvora

Sukus Pejanovićevih istraživanja mogućnosti liberalno-demokratskog ras-pleta bosanskohercegovačkog čvora prezentiran je u knjizi *Ogledi o državnosti i političkom razvoju Bosne i Hercegovine* (Pejanović, 2013). Studije, članci i intervjui okupljeni u ovoj knjizi, tematski veoma raznoliki, prenose nekoliko ključnih stajališta izvedenih iz metodološki besprijekornoga istraživačkog postupka politološko-historijske analize činjenica.

Na prvom mjestu to je zaključak da postoji historijski kontinuitet u načinu na koji bosanski čovjek, neovisno o naciji i vjeri, u kritičnim situacijama bira suživot na historijski oblikovanom zajedničkom prostoru, umjesto separacije po modelu jedna nacija – jedna država. Pejanović to pokazuje na primjeru političke borbe za obnavljanje državnosti Bosne i Hercegovine u periodu NOR-a, kada avnojevsko rješenje bosanskog pitanja prvi put poslije gubitka njene srednjovjekovne državnosti ne dolazi izvana, nego je izbor iznutra.

Titova podrška bosanskim patriotima na čelu s Avdom Humom i Rodoljubom Čolakovićem u njihovim opredjeljenjima da Bosna i Hercegovina u novoj državnoj zajednici treba imati isti status s ostalim jugoslavenskim republikama bila je značajna, pogotovo ako se uzme u obzir da su, tada veoma utjecajni, članovi rukovodstva KPJ Milovan Đilas i Moše Pijade bili bliže opcijama da Bosna i Hercegovina bude autonomna pokrajina (u sastavu Hrvatske ili Srbije, odnosno direktno vezana s Federacijom).

Pejanović smatra presudnom činjenicu da su bosanskohercegovački rodoljubi (autohtoni bosanskohercegovački političari) iskazali opredjeljenje da Bosna i Hercegovina bude zasebna federalna jedinica u sastavu nove Demokratske Federativne Jugoslavije, koja je nastajala na temeljima narodnooslobodilačke borbe. Takvo opredjeljenje bosanskohercegovačkih komunista Pejanović povezuje s Petom pokrajinskom konferencijom KPJ za Bosnu i Hercegovinu (krajem jula 1940. godine), na kojoj je odbačen sporazum Cvetković-Maček, kojim je Bosna i Hercegovina podijeljena između Srbije i Hrvatske i zaključeno da je narodna autonomija Bosne i Hercegovine jedino rješenje koje je zajednički interes muslimana, Srba i Hrvata. Uzimajući u obzir način na koji je tada funkcionisala KPJ i činjenicu da je glavnu riječ u njoj imao upravo Tito, koji je odobravajući zaključke Pete pokrajinske konferencije faktički prihvatio opredjeljenje bosanskohercegovačkih komunista o budućnosti Bosne i Hercegovine, Pejanović zaključuje o kontinuitetu politike, kako bosanskih komunista tako i Tita prema Bosni i Hercegovini, koja je svoj izraz dobila na Drugom zasjedanju AVNOJ-a. Na historičarima je da dalje istražuju tezu koju Pejanović iz ovog razmatranja implicira, a koja kaže da Tito očigledno jeste utjecao na Bosnu i Hercegovinu, ali je i Bosna i Hercegovina utjecala na njega, pa i njegovo visoko preferiranje međunacionalnih odnosa u političkoj agendi jugoslavenske federacije.

ANU БиХ АНУ БиХ

Historijski bekgraund političke krize u BiH

Drugo, veoma značajno stajalište, kojem se autor vraća u većini svojih opservacija o historijskom bekgraundu današnje bosanskohercegovačke političke krize, jest to da je ona posljedica agresivnog rata nametnutog od strane Miloševićevog režima, a realiziranog uz pomoć Srpske demokratske stranke, s ciljem da se Bosna i Hercegovina podijeli, uglavnom po granicama koje su nacrtane u sporazumu Cvetkovi-Maček. Genocid, destrukcija bosanskohercegovačkog društva, destrukcija historijske opstojnosti državnosti Bosne i Hercegovine, destrukcija građanske političke strukture, supremacija etnonacionalne logike i političkih snaga, instrumentalizacija vjere i kulturnog identiteta samo su taktike kojima se, još uvijek, nastoji dokinuti državnost Bosne i Hercegovine, prije nego što se uđe u završnu fazu internacionalizacije bosanskog pitanja koje profesor Pejanović definira kao samoodrživ razvoj bosanskohercegovačke države unutar Evropske unije i NATO saveza.

Treće, fundamentalno stajalište, jeste da izlaz iz krize postoji, i da je on prije svega u demokratiji. Tiče se sve jačih nada i očekivanja građana Bosne i Hercegovine da će i sami uživati mogućnosti koje pružaju razvijena građanska društva okupljena u Evropskoj uniji. Profesor Pejanović je uvjeren da će se primjenom savremenih evropskih demokratskih standarda uspostaviti nove demokratske institucije i država dovesti do nivoa funkcionalne i racionalne organizacije osposobljene da ispuni nade i očekivanja svih građana Bosne i Hercegovine. Na konkretnom političkom planu to bi značilo prvenstveno zamjenu etničkog pluralizma građanskim interesnim političkim pluralizmom, vraćanje primata individualnih interesa i prava građana u područje oblikovanja političkih interesa nad interesima zasnovanim na nacionalnoj separaciji i etničkom kolektivitetu, zatim dokidanje straha od drugog i nepovjerenja prema drugom narodu pa i fragmentacije političkog tijela po tom osnovu. Pejanović je eksplicitan da etnički pluralizam nije iskazao moć kreiranja konsenzusa o državnosti Bosne i Hercegovine i njenoj evropskoj političkoj budućnosti. Za konsenzus su potrebne programske parlamentarne koalicije, do kojih, u već stvorenom etnonacionalističkom političkom okruženju, nije lako, ali nije ni nemoguće doći.

Pretpostavke za ubrzanu integraciju BiH u Evropsku uniju

Četvrto fundamentalno mišljenje profesora Pejanovića o aktuelnom stanju Bosne i Hercegovine odnosi se na strategiju međunarodne zajednice prema Bosni i Hercegovini. Međunarodna zajednica mora načiniti zaokret u svojoj politici u Bosni i Hercegovini. Načinom na koji trenutno djeluje, čekanjem da se unutarnji politički subjekti sami dogovore i zadržavanjem ekvidistance naspram svih političkih sudionika, međunarodna zajednica doprinosi održavanju etničkog političkog pluralizma i etničke demokratije u Bosni i Hercegovini, odnosno cementiranju etničkih podjela izvedenih silom u ratu.

Po autoru, međunarodna zajednica mora otvorenije promovirati koncept organizacije društva i političke reprezentacije zasnovane na subjektivitetu građanina kao slobodne individue i sama doprinijeti dovršetku internacionalizacije bosanskog pitanja – uvođenju BiH u članstvo Evropske unije kao globalnog sigurnosnog okvira za njen razvitak u miru i stabilne međuetničke odnose.

Razmatrajući pitanje mogućnosti ubrzanja integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju, autor identifikuje četiri ključne pretpostavke koje se tiču političke volje vanjskih i unutrašnjih političkih aktera. Na prvom mjestu je manifestirana politička volja Evropske unije da u svoju strukturu uključi Bosnu i Hercegovinu. Na drugom mjestu je jasno iskazana težnja građana Bosne i Hercegovine za uključivanje u Evropsku uniju. Na trećem mjestu je opredjeljenje glavnih političkih aktera u Bosni i Hercegovini i na četvrtom mjestu volja aktuelne vlasti da u svoju agendu integriše reformsku agendu specijalnog predstavnika Evropske unije.

Kontinuitet državnosti BiH s odlukama ZAVNOBiH-a

Naučnoistraživačka posvećenost akademika Mirka Pejanovića Bosni i Hercegovini, koja traje u višedecenijskom kontinuitetu, nastavlja se i u knjizi pod naslovom *Bosna i Hercegovina 30 godina od sticanja nezavisnosti* (Pejanović, 2023). Mada je u naslovu naglašeno da se radi o 30 godina nezavisnosti stečene na osnovu referenduma 1992. godine, Pejanović nas, u nastojanju da objasni historijske pretpostavke i međunarodne okolnosti stjecanja državne nezavisnosti, vraća u 1943. godinu, kada je donesena historijska odluka Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a "da narodi Bosne i Hercegovine u svojoj zbratimljenosti uspostavljaju Bosnu i Hercegovinu kao slobodnu političku zajednicu u statusu federalne državne jedinice u novoj demokratskoj Jugoslaviji, ravnopravnu Srbiji i Hrvatskoj".

Pejanović u konstituciji i formulaciji državnosti Bosne i Hercegovine u odlukama Prvog, Drugog i Trećeg zasjedanja ZAVNOBiH-a vidi ne samo krunski dokaz da je Bosna i Hercegovina kao država funkcionirala i prije Daytona te da je na nju kao državu izvršena agresija već i "pronađeni istorijski oblik državnosti multietničkog društva i države uopće". Na taj način slučaj Bosne i Hercegovine mondijalizira i otvara prostor za objašnjenje relativno velike zainteresiranosti svjetske, naročito intelektualne zajednice, prirodno sklone ideji multikulturalizma, za kalvariju koja se desila na ovom prostoru. Posljedice te kalvarije, prije svega one koje se odnose na dezintegraciju bosanskohercegovačkog društva, još uvijek vise kao Damoklov mač nad sadašnjošću i budućnošću Bosne i Hercegovine.

Na mnogobrojnim istraživačima koje je u svijet nauke i istraživanja uveo akademik Pejanović, ali i drugim, ostaje obaveza da dodatno osvijetle pojedine istraživačke tematske džepove koje autor u svojim knjigama, pa i u ovoj, ima običaj isprovocirati. Jedna od tih tema je državotvorni potencijal "Platforme za djelovanje Predsjedništva Bosne i Hercegovine u ratnim uslovima", čiju je prvu verziju napisao upravo

Mirko Pejanović. Potencijal te platforme je izvirao iz organske veze s principima ZAVNOBiH-a pri definiranju karaktera države koja se brani i profiliranju oružane sile koja će je braniti, ali i iz jedinstva članova Predsjedništva pri njenom kreiranju i usvajanju. Opravdano je pretpostaviti da su empirijska odstupanja od nekih temeljnih opredjeljenja Platforme rezultirala iskrivljenom slikom o odbrambenom ratu probosanskih snaga u očima ključnih svjetskih igrača, pod čijim utjecajem je nametnuta, u suštini, nepravedna dejtonska arhitektura Bosne i Hercegovine.

Objektivna valorizacija socijalističkog perioda BiH

Poglavlje o Džemalu Bijediću više je od portretiranja jednog od najvećih bosanskohercegovačkih političara. Suštinski, ono se odnosi na objektivnu sadržinu državnosti Republike Bosne i Hercegovine, pa čak i nezavisnosti, u okvirima Federativne Jugoslavije, u kontekstu današnjeg položaja članica Evropske unije i savremenih značenja tih pojmova. Iz studije, koja je zasnovana na istraživanju literature i arhivske građe, uz veoma interesantne biografske detalje o Džemalu Bijediću, dobijamo informacije o društvenom, kulturnom, privrednom i komunalnom preobražaju Bosne i Hercegovine, pa i jačanju samostalnosti i nezavisnosti u procesu decentralizacije jugoslavenske federacije u socijalističkom periodu.

Kada konačne efekte tog preobražaja: prerađivačku privredu zasnovanu na vlastitim izvorima organiziranu u velike privredne sisteme, domaće banke sposobne da podržavaju privredni razvoj, razvijenu putnu i željezničku infrastrukturu, mrežu univerziteta i kliničkih centara, potpunu pokrivenost osnovnim obrazovanjem, povezuje s konkretnim imenima tada aktuelnih političara, Pejanović ne piše panegerike pojedincima (Mikuliću, Dugonjiću, Mijatoviću, Pozdercu, Dizdareviću, Kosovcu) s kojima je sarađivao, već naglašava možda i najznačajniji rezultat procvata koji je doživjela Bosna i Hercegovina, a to su domaći ljudski resursi koje je uz zavidnu stručnost krasila i odanost Bosni i Hercegovini zasnovanoj na zavnobihovskim principima.

Ostaje historičarima da nakon duže vremenske distance, pošto se smire talasi velikoga jugoslavenskog i ideološkog brodoloma, u neostrašćenom ambijentu razmotre ove, ali i mnogobrojne druge teme, na koje u svojim radovima ukazuje akademik Pejanović. Neke interpretacije, naročito geopolitičke kontekstualizacije historijske dinamike na području bivše Jugoslavije, kao i kvalifikacije događaja i ključnih učesnika u njima u periodu disolucije jugoslavenske federacije, ostat će dio polaznog hipotetskog okvira za buduća istraživanja u duhu u kojem ih je formulirao Pejanović. Između ostalog, i u tome je trajna vrijednost Pejanovićevih analiza i sinteza jer još dugo će strane koje su početkom devedesetih godina prošlog stoljeća nasrnule na bosanskohercegovačku državnost i bosanskohercegovačko društvo pokušavati racionalizirati taj svoj anticivilizacijski izbor, zamagljujući njegovu pravu prirodu. Profesor Pejanović o tome nema dileme. Sažeto i veoma jasno, na

način kako inače saopćava i najkompleksnije ideje, piše da je Bosna i Hercegovina kao multietnička, zapravo, višenacionalna jugoslavenska republika bila pred historijskim izazovom da nastavi historijski razvoj svoje državnosti, uspostavljene odlukama Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a 1943. godine u vidu suverenog i nezavisnog državnopravnog statusa ili da bude dio Miloševićeve "velike" Srbije, a da je novoproglašena Savezna Republika Jugoslavija bila samo forma za suštinu koja se odnosila na ostvarenje projekta da svi Srbi žive u jednoj državi.

Prilike za dugoročnu stabilizaciju državnosti

Analizirajući aktuelni trenutak Bosne i Hercegovine i njegovu determiniranost karakterom Dejtonskog mirovnog sporazuma, Pejanović prihvata ustaljeno stajalište da je sporazum omogućio uspostavu i održavanje mira u Bosni i Hercegovini, kao i da je osigurao geopolitički okvir za euroatlantske integracije. Međutim, Pejanović zaključuje da je dominantna zasnovanost ustavnopolitičkog ustrojstva na etničkom principu ispoljavanja društvenih interesa rezultirala nefunkcionalnom državom uz kontinuirani rizik da se ugroze pozitivni benefiti sporazuma – i mir i euroatlantske integracije. To, naglašava Pejanović, naročito dolazi do izražaja u aktuelnim geopolitičkim promjenama u Evropi kada Ruska Federacija pokušava iskoristiti etnički strukturiranu konstituciju Bosne i Hercegovine te preko Republike srpske ostvariti svoje geopolitičke interese na području Balkana. U političkoj svakodnevnici taj maligni geostrateški utjecaj ogleda se u blokadama institucija Bosne i Hercegovine koje, po pravilu, dolaze iz vladajuće strukture entiteta Republika srpska od 2010. godine u liderstvu Milorada Dodika. To za posljedicu ima dugogodišnji zastoj u razvoju bosanskohercegovačkog društva i države.

Razumljivo je da u kontekstu ovakvih analiza Pejanović ustrajno analizira okupljenost pretpostavki za ubrzanje integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju, u čemu vidi priliku za dugoročnu stabilizaciju njene državnosti i mira na Balkanu. U traganju za odgovorima na ovo pitanje Pejanović se vraća ranije definiranim ključnim pretpostavkama, a koje se, po njegovu viđenju, sve tiču političke volje vanjskih i unutrašnjih političkih aktera. Na prvom mjestu je politička volje Evropske unije da u svoju strukturu, pod pritiskom nove geopolitičke situacije nastale ruskom agresijom na Ukrajinu, ubrzano uključi Bosnu i Hercegovinu. Ruska invazija na Ukrajinu osvijestila je evropske institucije u poimanju koliko je značajna integracija Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju, da bi se spriječile geopolitičke ambicije Rusije na Balkanu. U tom smislu Pejanović tumači i ubrzanu dodjelu državi Bosni i Hercegovini statusa kandidata iza koje bi trebalo uslijediti ubrzano započinjanje otvaranja pojedinih poglavlja pregovora. Druga pretpostavka koja bi, po Pejanoviću, trebala ubrzati integraciju Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju jeste volja građana za članstvo Bosne i Hercegovine u Evropskoj uniji. Istraživanje iz augusta 2022. godine pokazalo je da to želi 77,4% građana. Treća pretpostavka koju bi trebalo, po Pejanoviću, tek ispuniti jeste volja glavnih političkih aktera u Bosni i Hercegovi-

ni, a koja bi trebala dovesti do situacije u kojoj parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine u svoj program integrira reformsku agendu specijalnog predstavnika Evropske unije, ali i do promjene koncepta formiranja parlamentarne većine u Parlamentarnoj skupštini, zamjenom dosadašnjeg principa partnerstva stranaka u podjeli resora u državnoj strukturi – principom političkih koalicija okupljenih oko programa integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju. Početak takve promjene Pejanović optimistično vidi u novoj strukturi vlasti nastaloj nakon općih izbora 2022. i sugerira civilnom sektoru, medijima i međunarodnoj zajednici, pa čak i opozicionim strankama, da ispolje svoju dobru volju i podrže te promjene.

Stanje lokalne samouprave odražava dostignuti stupanj demokratske tranzicije BiH

Druga velika tema kojom se akademik Pejanović ustrajno bavi jeste razvoj i funkcioniranje lokalne samouprave u Bosni i Hercegovini kao jedan od uvjeta za demokratsku unutrašnju stabilizaciju državnosti i bosanskohercegovačkog društva. Ova tema i naučni doprinos akademika Pejanovića čine važan segment naučnih istraživanja razvoja neposredne demokratije u lokalnim zajednicama.

Analizu stanja lokalne samouprave u Bosni i Hercegovini u postdejtonskom periodu akademik Pejanović temelji na komparaciji s temeljnim principima lokalne samouprave artikuliranim u Evropskoj povelji o lokalnoj samoupravi, a kojima se primat u vršenju javnih poslova daje lokalnim vlastima, odnosno jedinicama lokalne samouprave – općinama i gradovima. Nakon diskontinuiteta lokalne samouprave u vremenu rata 1992–1995. godine, nova osnova za uspostavljanje sistema lokalne samouprave, mada formalno utemeljena na entitetskim ustavima, izvedena je iz Evropske povelje o lokalnoj samoupravi. Sam sistem lokalne samouprave funkcionalno je spregnut, na jednoj strani s postsocijalističkom tranzicijom, a na drugoj strani sa strateškom orijentacijom ka integraciji bosanskohercegovačkog društva u Evropsku uniju.

Analizirajući stanje lokalne samouprave u Bosni i Hercegovini, akademik Pejanović uočava značajne promjene: uvedene su zakonske odredbe kojima se uspostavlja nova pozicija lokalnih vlasti – općina i gradova u društvenom razvoju, normativno je uređeno da se javni poslovi primarno vrše u strukturi lokalnih vlasti, koje su najbliže građanima i njihovoj političkoj kontroli, uspostavljen je zakonski okvir za raznolike oblike participacije građana. Poseban doprinos autor je dao oblikovanju modela neposrednog izbora općinskih načelnika, kao i formiranju većeg broja gradova kao jedinica lokalne samouprave. U organizaciji gradova u statusu jedinica lokalne samouprave akademik Pejanović vidi kulturološku i ekonomskorazvojnu dimenziju. Autor zaključuje da umrežene socijalne djelatnosti koje postoje u gradovima i demokratska volja građana mogu pokrenuti višestruke projekte razvoja u privredi, kulturi, komunalnoj infrastrukturi te da je svijest građana o pripadnosti

svojoj jedinici lokalne samouprave veoma dobra osnova za dalji razvoj državnosti Bosne i Hercegovine i njene integracije u Evropsku uniju. Ovim zaključkom akademik Pejanović se faktički vraća na temu svih svojih istraživačkih i političkih preokupacija, a to je osiguranje državnopravnog kontinuiteta Bosne i Hercegovine.

Razmatrajući društveno-historijski razvoj lokalne samouprave u Gradu Sarajevu, autor veoma objektivno ukazuje na štetnost marginalizacije Grada Sarajeva kao jedinice lokalne samouprave u postdejtonskom periodu. Obim te štete se može samo zamisliti nakon čitanja dijela knjige u kojoj se razmatra zlatno doba Grada Sarajeva u vremenu pripreme i održavanja XIV zimskih olimpijskih igara. To je projekt iza kojeg su stajale Jugoslavija i Bosna i Hercegovina, ali ga je iznijelo Sarajevo, upravo zahvaljujući svojoj poziciji u tadašnjem sistemu lokalne samouprave.

Današnje Sarajevo, budući da mu je sužena nadležnost i izvršena redukcija teritorijalnog obuhvata na samo dio jedinstvenog urbanog prostora, nema pretpostavke da se u njemu razvija lokalna samouprava na principima Evropske povelje o lokalnoj samoupravi, kao ni potencijal za velike projekte kao što je bila Olimpijada, za kakve je veoma često značajnija podrška svjetskih gradskih metropola, ali i samih država, veoma eksplicitno zaključuje akademik Pejanović.

Pejanovićeva vizija tranzicije, odnosno reforme lokalne samouprave, ide mnogo dublje i mnogo šire od redefiniranja Grada Sarajeva kao jedinice lokalne samouprave. Ta vizija sadrži četiri ključna aspekta, koja su jednim dijelom izvedena iz dosljednog čitanja Evropske povelje o lokalnoj samoupravi, a drugim dijelom iz dobrih praksi članica Evropske unije.

Prvi aspekt odnosi se na dogradnju zakonskog koncepta lokalne samouprave, prije svega donošenje novih zakona u područjima raspodjele javnih prihoda s povećanim učešćem gradova i općina, osnovnog obrazovanja, primarne zdravstvene zaštite, socijalne zaštite, upravljanja prirodnim resursima, zaštite čovjekove okoline, prostornog i urbanističkog planiranja, finansiranja izgradnje kapitalnih objekata lokalne infrastrukture.

Drugi aspekt reforme lokalne samouprave odnosi se na oblikovanje novog institucionalnog okvira za razvoj lokalne samouprave, odnosno formiranja na entitetskim i državnom nivou institucija koje će biti u funkciji razvoja lokalne samouprave – entitetskih ministarstava za lokalnu samoupravu, zavoda za razvoj lokalne samouprave, entitetskih fondova za razvoj izrazito nerazvijenih općina, službe za pitanja lokalne samouprave na državnom nivou.

Treći aspekt reforme lokalne samouprave odnosi se na funkcionalnu reformu lokalne uprave, odnosno komunalnih javnih službi, uključujući i veću otvorenost za javno-privatno partnerstvo, koje bi omogućilo bolju uslugu građanima i tehničko osavremenjivanje komunalne infrastrukture.

Četvrti aspekt reforme lokalne samouprave, po Pejanoviću, odnosi se na uvođenje promjena u teritorijalnu organizaciju općina, koje bi omogućile da veoma male

općine, uglavnom formirane uz entitetske linije razgraničenja, postanu samoodržive.

Ishodi ovako kontekstualizirane tranzicije lokalne samouprave dobijaju na značaju, mnogo većem od klasičnog zagovaranja koncepta neposredne demokratije, odnosno participacije građana u upravljanju javnim poslovima u lokalnoj zajednici, i tiču se same evropeizacije i demokratizacije Bosne i Hercegovine i ubrzanja integracije države Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju.

Zaključak

Akademik Pejanović je po vokaciji politolog koji izvanredno razumije savremene političke procese kroz koje prolaze Bosna i Hercegovina i bosanskohercegovačko društvo. Pokazao je to kako na teorijskom planu, bogatom naučnoistraživačkom produkcijom, tako i na praktičnopolitičkom terenu, u načinu na koji je, u prelomnim momentima za Bosnu i Hercegovinu, odigrao svoju ulogu. U složenom kolopletu događaja, interesa, tokova, tendencija znao je uočiti glavne – historijske i biti na pravoj strani, ustrajno, bez obzira na trenutne posljedice. Zbog toga optimizam s kojim Pejanović u svim svojim knjigama o Bosni i Hercegovini gleda na njenu budućnost, ali i na budućnost bosanskohercegovačkog društva, videći je kao ishod dugogodišnjeg historijskog kontinuiteta, zvuči utemeljeno, podsticajno i ohrabrujuće, pa čak i u ozračju bezizglednog, nihilističkoga javnog diskursa koji, nažalost, dominira našom stvarnošću. Pejanović u svojim politološkim raspravama veliki značaj pridaje historijskom bekgraundu problema i tema koje razmatra, a pošto je i sam bio aktivni sudionik značajnog broja događaja o kojima piše, ta razmatranja su tim interesantnija pa i izazovnija za daljnja istraživanja. S istančanim osjećajem za historijske procese i historičnost aktuelnih fenomena kojima se uporno i ustrajno bavi, on zadržava građansku civilizacijsku perspektivu antifašizma, humanizma i liberalne demokratije. Tek kada se ima u vidu ova perspektiva, postaje razumljiv kontinuitet konačnih rezultata Pejanovićevih istraživanja historijsko-političkih i pravnih korijena državnosti Bosne i Hercegovine.

U radovima (člancima i knjigama) akademika Pejanovića uočljive su dvije konstante: prva je kontinuitet i naučna utemeljenost njegovih konačnih zaključaka o održivoj državnosti Bosne i Hercegovine. Druga se odnosi na kontinuitet dotoka novih empirijskih dokaza na kojima se ti zaključci zasnivaju. To je mnoštvo podataka, dokumenata i činjenica čije izvore i autentičnost ne mogu dovesti u pitanje ni najuporniji negatori Bosne i Hercegovine. Sa svakom novom činjenicom saznajemo i sve novije i novije činjenice. Pejanović nam, kao čovjek koji je i sam učestvovao u prijelomnim događajima za Bosnu i Hercegovinu te imao sreću da sarađuje s ljudima koji su te događaje presudno oblikovali, duže od pola stoljeća uvijek iznova donosi neke nove detalje, koji dodatno rasvjetljavaju relevantne političke odnose, procese i njihove konačne ishode. Međutim, akademik Pejanović se ni u jednom momentu ne prepušta izazovu memoarskog subjektivizma, niti mapiranju,

pa ni naglašavanju svoje uloge u nekim događajima. On ostaje objektivan, kao i patriotizam koji isijava iz njegovih knjiga. Upravo zahvaljujući takvom pristupu, akademik Pejanović priključuje se vrhunskim autoritetima u području izučavanja i dokazivanja ustavnopravne utemeljenosti državnosti Bosne i Hercegovine.

Pejanovićevi radovi imaju veliku heurističku vrijednost. Neiscrpno su vrelo hipoteza za nova istraživanja i nova čitanja, ne samo savremene političke stvarnosti Bosne i Hercegovine. Obiluju velikom količinom naučno utemeljenih, objektivnih interpretacija savremene političke historije Bosne i Hercegovine i regiona. Pred budućim generacijama politologa je da na istraživanjima radova profesora Pejanovića i drugih naših značajnih autora konačno zasnuju, i možda je tako i nazovu, jednu zasebnu disciplinu – politologiju bosanskohercegovačkog društva, sa svim onim što uz to ide. Jer, konačno, sve ukazuje na to da, u praktičnom suočavanju s bosanskohercegovačkom političkom fenomenologijom, opće političke paradigme nisu dostatne kako za objašnjenje naše kompleksne stvarnosti tako niti za pronalazak racionalnih efikasnih rješenja koja uzimaju u obzir domaće varijable. Zasnivanje politologije bosanskohercegovačkog društva stvorilo bi nove i otvorilo postojeće kanale protoka naučnih informacija za bosanskohercegovačku političku paradigmu, što bi vjerovatno utjecalo i na sinteze svjetskih analitičkih centara na čijim se političkim analizama zasnivaju međunarodne inicijative u Bosni i Hercegovini.

Literatura

Pejanović, Mirko (2015) *Država Bosna i Hercegovina i demokratija*, University Press – Magistrat izdanja, Sarajevo.

Pejanović, Mirko (2013) *Ogledi o državnosti i političkom razvoju Bosne i Hercegovine: studije, članci, intervjui*, 3. dop. izd., Šahipašić, Sarajevo.

Pejanović, Mirko (2023) *Bosna i Hercegovina 30 godina od sticanja nezavisnosti (studije, članci, recenzije knjiga)*, UMHIS, Sarajevo.

Pejanović, Mirko (2021) *Državnost Bosne i Hercegovine u XX i XXI stoljeću: studije, članci, intervjui*, University Press, Sarajevo.

Pejanović, Mirko; Domazet, Anto; Osmanković, Jasmina; Sadiković, Elmir (2020) *Sarajevo grad i regija u vremenu i prostoru: studija*, 2. izd., Posebna izdanja CLXXXIV, Odjeljenje društvenih nauka 12, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo.

Pejanović, Mirko; Fink Hafner, Danica (2006) *Razvoj političkog pluralizma u Sloveniji i Bosni i Hercegovini: istraživačka studija*, Fakulteta za družbene vede, Založba FDV – Fakultet političkih nauka, Ljubljana – Sarajevo.

ANU BiH АНУ БиХ

THE CONTINUITY OF STATEHOOD OF BOSNIA AND HERZEGOVINA IN A DEMOCRATIC PERSPECTIVE

Najil Kurtić
Retired Professor
University of Tuzla
najilkurtic@gmail.com

Abstract: An analysis of the four most influential books by Mirko Pejanović reveals a thematic and problem-oriented continuity of his scholarly observations, spanning two major research areas: the statehood of Bosnia and Herzegovina, on the one hand, and the development and functioning of local self-government in Bosnia and Herzegovina, on the other. Over a long period, and from different perspectives (historical, political science, sociological, constitutional-legal, and cultural), Pejanović provides scientific evidence of the continuity and sustainability of Bosnia and Herzegovina. He envisions the long-term perspective of the state in its comprehensive democratic transition, which will demonstrate its appeal and functional significance for citizens primarily through local self-government and its ability to address their existential problems.

Keywords: Pejanović, statehood of Bosnia and Herzegovina, local self-government, will of the people, democratic transition, European Union, ZAVNOBiH